

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΣΕ ΕΙΚΟΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

Γάκης Π., Καλλές Α., Μάτος Α., Χατζηλάκος Θ.
gakis@sch.gr, kalles@eap.gr, annatos@sch.gr, thh@cti.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η στήριξη και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και στελεχών εκπαίδευσης της ομογενειακής εκπαιδευτικής κοινότητας αποτέλεσε τη βάση του έργου e-ΟΜΟΓΕΝΕΙΑ. Στόχος ήταν να αξιοποιηθούν παιδαγωγικά όπως επίσης και να ενταχθούν στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Εκτός αυτού στόχος αποτέλεσε και η άρση της δυσκολίας επικοινωνίας μεταξύ της κοινότητας - λόγω της γεωγραφικής κατανομής των εκπαιδευτικών μονάδων - τόσο με την αρμόδια οργανωτική, διοικητική και επιστημονική δομή του ΥΠΕΠΘ όσο και μεταξύ τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα δημιουργούνταν πραγματικές on-line κοινότητες μάθησης, επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών, μαθητών και στελεχών των σχολείων της ομογένειας και της ευρύτερης ομογενειακής κοινότητας. Οι κοινότητες αυτές επικοινωνούν ηλεκτρονικά μεταξύ τους, συνεργάζονται για παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα, ανταλλάσσουν εμπειρίες και διδακτικό υλικό, δημιουργούν δραστηριότητες από κοινού και από απόσταση, μεταφέρουν πληροφόρηση σχετική με τα ελληνικά τεκταινόμενα καθώς και τα τεκταινόμενα στην ομογενειακή κοινότητα στο εξωτερικό. Οι «κοινότητες μάθησης» βρίσκονται στο πυρήνα των αναμενόμενων ουσιαστικών αποτελεσμάτων κι επιχειρούν να σπάσουν το σημερινό απομονωμένο σχολείο της ελληνικής ομογένειας και να διασυνδέσουν αρμονικά τα μέλη του με τα υπόλοιπα σχολεία του εξωτερικού αλλά και της επικράτειας καθώς και την ελληνική εκπαίδευση και κοινωνία.

Στα πλαίσια αυτού του έργου υλοποιήθηκαν σύγχρονες εξ αποστάσεως επιμορφώσεις σε εικονικές τάξεις σε σχολικά εργαστήρια σχολείων της ομογένειας. Εξαιτίας της ιδιομορφίας των επιμορφωτικών συναντήσεων, λόγω της απόστασης και των τεχνικών προβλημάτων που καθιστούσαν την επικοινωνία πολλές φορές ιδιαίτερα δύσκολη, ο σχεδιασμός τους ήταν απαραίτητος και καταλυτικός για την επιτυχία τους.

Τα συμπεράσματα από τις επιμορφωτικές συναντήσεις αναμόρφωσαν το status quo της προϋπάρχουσας εμπειρίας των επιμορφωτών από το παραδοσιακό μοντέλο επιμόρφωσης και για αυτό το λόγο υλοποιήθηκαν 7 courses που αποτελούν τη βάση για μελλοντικές εξ αποστάσεως επιμορφώσεις όλων των ειδικοτήτων. Τα courses αυτά διακρίνονται για τη διαθεματική προσέγγιση, ενώ προσεγγίζουν τις επιμέρους ενότητες σε διαδοχικές φάσεις, προκειμένου να ανταποκριθούν οι εκπαιδευτικοί που διακρίνονται για τη διαφορετικότητα στην χρήση των ΝΤ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: σύγχρονη εξ αποστάσεως επιμόρφωση, εικονικές τάξεις, courses, παιδαγωγική αξιοποίηση, ομογενειακή κοινότητα

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΝ

Εξαιτίας της ιδιομορφίας των επιμορφωτικών συναντήσεων, λόγω της απόστασης και των τεχνικών προβλημάτων που καθιστούσαν την επικοινωνία πολλές φορές ιδιαίτερα δύσκολη, ο σχεδιασμός τους ήταν απαραίτητος και καταλυτικός για την επιτυχία τους. Τα κριτήρια που λαμβάνονταν υπόψη ήταν τα ακόλουθα:

- Εμπειρία των επιμορφούμενων στη χρήση των ΝΤ.

Η αξιοποίηση της γνώσης τους ήταν βασικό κριτήριο επιλογής των θεμάτων της επιμορφωτικής συνάντησης με σκοπό να ανταποκριθούν αμεσότερα στους στόχους του έργου και να δημιουργηθεί όσο το δυνατόν ταχύτερα ο βασικός κορμός της 'κοινότητας' των εκπαιδευτικών που θα αξιοποιούν παιδαγωγικά τις ΝΤ. Οι πρώτες συναντήσεις είχαν τη μορφή παιδαγωγικής αξιοποίησης λογισμικών που η χρήση τους αποτελεί καθημερινή πραγματικότητα στους απλούς χρήστες (Ms Word, Excel, Διαδίκτυο κλπ.). Κατ' αυτόν

τον τρόπο οι επιμορφούμενοι εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούσαν ότι οι NT δεν είναι και δεν πρέπει να αποτελούν ένα είδος ηλεκτρονικού βιβλίου, αλλά παρέχουν τη δυνατότητα της υπέρβασης από το γραμμικό κείμενο στο υπερκείμενο, στη δυνατότητα επέμβασης σε αυτό και στην ευκολία της επεκτασιμότητάς του.

- *Η διατήρηση του ουσιαστικού ενδιαφέροντος της ομάδας στις NT.*

Οι επιμορφωτικές συναντήσεις ήταν αποτέλεσμα αμφίδρομης επικοινωνίας μεταξύ του επιμορφωτή και των επιμορφουμένων οι οποίοι είχαν σημαντικό μερίδιο στο σχεδιασμό της συνάντησης (επιλογή θεματικής ενότητας, αντικειμένου, λογισμικού). Η ασύγχρονη επικοινωνία μέσω των fora και του email παρείχε αυτή τη δυνατότητα της ενεργού συμμετοχής των επιμορφουμένων στην ίδια τη διαδικασία της επιμόρφωσης. Εκτός αυτού η επιλογή των εκπαιδευτικών λογισμικών ήταν ιδιαίτερα προσεκτική με απαιτητικά κριτήρια και στόχο είχε τη δημιουργία απαραίτητου υπόβαθρου στην γνώση των λογισμικών που υπάρχουν στην εκπαιδευτική κοινότητα αλλά και τον επαναπροσδιορισμό των εκπαιδευτικών στόχων μέσα από σύγχρονες διαδικασίες μάθησης που κέντρο έχουν τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, τη συνεργατική μάθηση κ.ά. Τα εκπαιδευτικά αυτά λογισμικά παράλληλα εντυπώσιζαν την εκπαιδευτική κοινότητα των σχολείων της ομογένειας με τον πλούτο του υλικού τους, με τη διαφορετικότητα στην προσέγγιση της γνώσης ακόμα και στην αξιολόγηση του μαθητή.

- *Ευρύτητα και ποικιλία στα θέματα των επιμορφωτικών συναντήσεων.*

Με δεδομένη την ύπαρξη επιμορφωτικών ομάδων με μεγάλη ποικιλία τόσο στις ειδικότητες όσο και στη δυνατότητα χρήσης των NT, έγινε μεγάλη προσπάθεια να υπάρξει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία στα θέματα των συναντήσεων με στόχο να καλυφθούν όλοι οι εκπαιδευτικοί. Η ύπαρξη του δεύτερου επιμορφωτή - άλλης ειδικότητας - παράλληλα με τον πρώτο σε κάθε σχολείο της ομογένειας υπηρετούσε αυτή τη σκοπιμότητα. Πέραν τούτου εφαρμόστηκε στην πράξη η διαθεματική προσέγγιση όλων των μαθημάτων, καθώς δεν υπήρξε διαχωρισμός των επιμορφούμενων ανάλογα με την ειδικότητά τους - κάτι που στον παραδοσιακό τρόπο επιμόρφωσης αποτελεί πρακτική - αλλά όλοι οι εκπαιδευτικοί παρακολουθούσαν τις συναντήσεις που γίνονταν και γινόταν προσπάθεια προσέγγισης των διαμετρικά αντίθετων ειδικοτήτων μέσα από τα επιμορφωτικά σενάρια.

- *Εξοπλισμός και τεχνολογική ετοιμότητα επιμορφουμένων*

Ο υπάρχων τεχνολογικός εξοπλισμός των εργαστηρίων των σχολείων της ομογένειας σε γενικές γραμμές ήταν ικανοποιητικός για την πραγματοποίηση των επιμορφωτικών συναντήσεων. Η κτηριακή υποδομή όμως αποτέλεσε πολλές φορές εμπόδιο στην αξιοποίηση των επιμορφώσεων στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική. Δεν πραγματοποιήθηκε δηλαδή καμία δειγματική διδασκαλία σε ρεαλιστικό περιβάλλον μαθητών από τους ίδιους τους επιμορφούμενους. Η αδυναμία των σχολείων της ομογένειας να έχουν το δικό τους κτήριο και η ενοικίαση αιθουσών από τις αντίστοιχες κοινότητες καθιστά προβληματική την υποστήριξη των εκπαιδευτικών με σύγχρονα εργαστήρια και υποδομές. Δεδομένη όμως ήταν η υποστήριξη των συντονιστών εκπαίδευσης που σε κάθε περίπτωση ανταποκρίνονταν πλήρως σε ο,τιδήποτε απαιτούσε το έργο πολλές φορές με διάθεση των ίδιων των γραφείων τους όπως και παραχώρηση του εξοπλισμού τους.

Όσον αφορά την τεχνολογική ετοιμότητα των επιμορφουμένων φαίνεται ότι γίνεται σταδιακά συνείδηση των εκπαιδευτικών ότι οι NT αποτελούν ένα νέο και ιδιαίτερα

ενδιαφέρον εργαλείο στη διδασκαλία τους η οποία αποκτά νέα μορφή και της οποίας οι στόχοι και δυνατότητες επαναπροσδιορίζονται. Ως εκ τούτου η ευρεία πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στις συναντήσεις είχαν το απαραίτητο υπόβαθρο στην χρήση των NT και ανταποκρίνονταν άμεσα και χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στις 'απαιτήσεις' της τεχνολογίας. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις ομάδων επιμόρφωσης (π.χ. εκπαιδευτική κοινότητα της Σουηδίας) όπου υπήρξε καθυστέρηση στην έναρξη της επιμόρφωσης λόγω της αδυναμίας των εκπαιδευτικών να ανταποκριθούν σε αυτήν. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που ξεκίνησαν από μηδενικό στάδιο στη γνώση και στη χρήση των NT ανήκε στην Α/θμια Εκπαίδευση. Οι δυσκολίες αυτές ξεπεράστηκαν με τη συμπαράσταση του βοηθού επιμορφωτή που υπήρχε σε κάθε σχολείο της ομογένειας και αποτελούσε τον βασικότερο συμπαράστατή σε όλα τα θέματα που προέκυπταν.

- Κατάρτιση και παιδαγωγική ετοιμότητα επιμορφούμενων

Σε ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο είναι η παιδαγωγική κατάρτιση και ετοιμότητα των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών. Η επικοινωνία και η επαφή τους με σχολεία του εξωτερικού όπως επίσης και τα βιώματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά δημιουργούν μια ιδιαίτερα υψηλής στάθμης ομάδα εκπαιδευτικών με άποψη και όραμα για την καθημερινή τους εκπαιδευτική πρακτική. Φάνηκε πολλές φορές - από την επικοινωνία του επιμορφωτή με τους επιμορφούμενους - ότι είχαν άποψη παιδαγωγική για τους στόχους που θέτονταν στο νέο μοντέλο διδασκαλίας. Ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού ή και διδακτορικού διπλώματος, όπως επίσης και ένας, αντίστοιχα, μεγάλος αριθμός παρακολουθούσε σεμινάρια ή μαθήματα μεταπτυχιακής εξειδίκευσης. Η κατάρτισή τους δεν περιοριζόταν μόνο στον παιδαγωγικό τομέα αλλά επεκτεινόταν και στη γνώση χρήσης Η/Υ. Κατά συνέπεια αποτελούσαν ένα ιδιαίτερα απαιτητικό ακροατήριο που με την κριτική τους θέση και στάση είχαν άποψη για νέα εκπαιδευτική πρακτική και παραγωγικά και συνθετικά διαμόρφωναν ένα νέο πλαίσιο που βοηθούσε και τον επιμορφωτή στη δημιουργική ανασύνθεση, συμπλήρωση και αναπροσαρμογή των στόχων του.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ ΑΠΟ ΕΙΚΟΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

Η εμπειρία των επιμορφωτών από το νέο αυτό μοντέλο επιμόρφωσης αναμόρφωσε το status quo της προϋπάρχουσας εμπειρίας τους από το παραδοσιακό μοντέλο επιμόρφωσης. Παρ' όλες τις τεχνικές δυσκολίες και προβλήματα που ανέκυπταν καθημερινά, οι επιμορφωτές στο σύνολό τους ήταν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από την ανταπόκριση των εκπαιδευτικών. Κάθε συνάντηση αποτελούσε και ένα βήμα επίτευξης του στόχου της δημιουργίας της Κοινωνίας της Πληροφορίας στα σχολεία της ομογένειας. Το νέο στοιχείο που προέκυπε ήταν η δυνατότητα της από κοινού διαμόρφωσης του επιμορφωτικού σεναρίου κάτι που αποτελεί μοναδική εμπειρία και πολύτιμο συμπαράστατή του επιμορφωτή. Η ανταπόκριση των επιμορφούμενων, αν και δεν υλοποίησαν δειγματικές διδασκαλίες στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική, δίνει τη δυνατότητα της ολότητας στο σχεδιασμό της επιμορφωτικής δραστηριότητας.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΙΚΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

ΥΛΙΚΟ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν διττής υφής. Από τη μια αξιοποιήθηκε παιδαγωγικά όλο το υλικό που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του software του υπολογιστή (Ms Word, Excel, Διαδίκτυο κλπ.) και από την άλλη χρησιμοποιήθηκε υλικό από εκπαιδευτικά λογισμικά.

Οι εκπαιδευτικοί δηλαδή συνειδητοποιούσαν ότι το Ms Word ή το Excel δεν αποτελεί ένα απλό κειμενογράφο ή ένα λογιστικό φύλλο αλλά μπορεί να γίνει ένα απαραίτητο εργαλείο ανάπτυξης ιδιαίτερα απαιτητικών και ελκυστικών δραστηριοτήτων που δεν απαιτούν ιδιαίτερα υψηλή γνώση Η/Υ αλλά εν τούτοις επιτυγχάνουν εντυπωσιακό αποτέλεσμα τόσο στο μαθητή όσο και στον εκπαιδευτικό που βλέπουν ότι ο Η/Υ μπορεί να επικουρήσει το βιβλίο και να αποτελέσει ένα επιπλέον εποπτικό μέσο διδασκαλίας.

Η ξενάγηση στο διαδίκτυο και η δυνατότητα αξιοποίησης του πλούτου του αποτέλεσε μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων των επιμορφωτών. Οι επιμορφούμενοι εκπαιδευτικοί έμεναν εντυπωσιασμένοι από το υλικό του διαδικτύου και ξεπερνούσαν εύκολα το έτοιμο σενάριο του επιμορφωτή που αξιοποιούσε κάποια ή κάποιες σελίδες του διαδικτύου, σε σενάρια που τους ενδιέφεραν άμεσα.

Σημαντικό είναι και το εκπαιδευτικό λογισμικό που αξιοποιήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της επιμόρφωσης. Η επιλογή των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών λογισμικών έγινε βάσει:

- των ειδικοτήτων των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στο έργο,
- της δυνατότητας του λογισμικού να είναι ευλύγιστο και επεκτάσιμο στις απαιτήσεις ενός ιδιαίτερου (εκπαιδευτικού και μαθητικού) κοινού, όπως είναι αυτό της ομογένειας,
- της δυνατότητας να προσεγγίζει διαφορετικά πεδία γνώσης (διαθεματικότητα),
- της δυνατότητας να ευνοείται η συνεργατική μάθηση και να προωθείται το μοντέλο του δάσκαλου συνεργάτη του μαθητή και όχι του δάσκαλου παντογνώστη,
- της προϋπάρχουσας εμπειρίας των επιμορφωτών και άρα της πιθανής αποδοχής των εκπαιδευτικών λογισμικών από τους επιμορφούμενους,
- των πνευματικών δικαιωμάτων χρήσης εκπαιδευτικών λογισμικών από σχολικές μονάδες και την αξιολόγησή του από σημαίνοντες παιδαγωγικούς φορείς του ΥΠΕΠΘ. Αυτό σημαίνει ότι δε χρησιμοποιήθηκε άκριτα το κάθε είδους λογισμικό που κυκλοφορεί στο εμπόριο, μόνο και μόνο για να εντυπωσιαστεί η εκπαιδευτική κοινότητα από τον πλούτο που υπάρχει. Αντιθέτως έγινε κατανοητό στους εκπαιδευτικούς ότι η επιλογή του εκπαιδευτικού λογισμικού πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερα υψηλά κριτήρια αξιολόγησης και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να προβάλλεται στους μαθητές ο,τιδήποτε φαίνεται ότι καλύπτει τις ανάγκες του καθημερινού μαθήματος.

Στα πλαίσια αυτού του έργου υλοποιήθηκαν μαθήματα (courses) επιμόρφωσης στις ΤΠΕ σε ολοκληρωμένη και αυτόνομη μορφή (ώστε να είναι ανεξάρτητα από τη διαθεσιμότητα εντελώς συγκεκριμένων εκπαιδευτών που θα διεξάγουν την αντίστοιχη επιμορφωτική δράση) και τα οποία είναι ο καταλυτικός παράγοντας για τον πολλαπλασιασμό των δυνατοτήτων της εξ αποστάσεως ασύγχρονης επιμόρφωσης και στήριξης των εκπαιδευτικών του εξωτερικού. Τα courses που δημιουργήθηκαν είναι τα ακόλουθα:

- **A1:** Εκπαιδευτική τεχνολογία και εκπαίδευση ελληνοπαίδων του εξωτερικού
- **A2:** Κριτήρια αξιολόγησης δικτυακών τόπων και εκπαιδευτικού λογισμικού προς εκπαιδευτική αξιοποίηση
- **A3:** Πλαίσιο σχεδιασμού διαθεματικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων
- **A4:** Συνεργασία μέσω δικτύου, βασικές έννοιες ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης
- **A5:** Εκπαιδευτικό λογισμικό για τα μαθηματικά και τη φυσική
- **A6:** Εκπαιδευτικό λογισμικό για την ιστορία και τη γεωγραφία
- **A7:** Εκπαιδευτικό λογισμικό για τη ελληνική γλώσσα και ξένες γλώσσες

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά τη διάρκεια των επιμορφωτικών συναντήσεων παρατηρήθηκαν τα ακόλουθα:

1. Η καλλιέργεια και η διαμόρφωση νέας δυναμικής στη διδασκαλία των εκπαιδευτικών με τη χρήση των ΝΤ είναι αναγκαία και επιτακτική και στα σχολεία της ομογένειας. Φαίνεται ότι νέες μέθοδοι διδασκαλίας όπως η διαθεματική προσέγγιση, η συνεργατική μέθοδος, που αρχίζουν να εντάσσονται στην καθημερινή πρακτική της διδασκαλίας, υποστηρίζονται ενεργά από τις ΝΤ. Έχει διαμορφωθεί ώριμο κλίμα υποστήριξης των διδασκόντων με τις Τ.Π.Ε. και στις περιοχές που προσεγγίσαμε φάνηκε ότι είναι σύνηθες φαινόμενο στα σχολεία του εξωτερικού, τα οποία διαθέτουν τον απαραίτητο εξοπλισμό και υποδομή για αυτό το σκοπό, να υλοποιούν νέες μεθόδους διδασκαλίας και προσέγγισης της γνώσης. Η σύγχρονη επιμόρφωση συνέβαλε ουσιαστικά στην υποστήριξη των ελλήνων εκπαιδευτικών της διασποράς χωρίς όμως να μπορέσει να εντάξει στη σχολική τάξη τις ΝΤ. Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται τη στήριξη με όλα τα μέσα (σύγχρονη επιμόρφωση, ασύγχρονη, επιτόπια στήριξη), προκειμένου να τις ενσωματώσει στην καθημερινή του διδασκαλία.
2. Η νέας μορφής επιμόρφωση παρά τις αντικειμενικές τεχνικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει παρείχε τη δυνατότητα ανατροφοδότησής της με την συνεχή επικοινωνία στα forums συζητήσεων των εκπαιδευτικών, συντονιστών και επιμορφωτών του έργου. Η σύγχρονη και ασύγχρονη επιμόρφωση ήταν αλληλοσυμπληρούμενες και ο επιμορφωτής απέστειλε μέσω του forum το υλικό προς επιμόρφωση και από κοινού με τους επιμορφωτές καθόριζαν το υλικό και τους στόχους της επιμόρφωσης. Αυτός είναι και ο λόγος που το αποτέλεσμα ήταν ουσιαστικό και απόλυτα εναρμονισμένο με τις απαιτήσεις των εκπαιδευτικών και προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους. Κατά κάποιο τρόπο οι επιμορφούμενοι μπορούσαν να διαμορφώσουν το περιεχόμενο της επιμόρφωσής τους και να καθορίσουν το πλαίσιο των τακτικών συναντήσεών τους. Στον παραδοσιακό τρόπο η δυνατότητα αυτή εκλείπει, καθώς ο επιμορφωτής παρουσιάζει κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης το υλικό, χωρίς να υπάρχει εκ των προτέρων ο χρόνος εξέτασής του από τους επιμορφούμενους.
3. Τα σχολεία της ομογένειας απέκτησαν δυνατότητα επικοινωνίας με τα εκπαιδευτικά δρώμενα της μητροπολιτικής Ελλάδας, με δυνατότητα εγγραφής στον κόμβο www.isocrates.gr και www.omogeneia.gr. Σε αρκετές περιπτώσεις τις επιμορφώσεις παρακολούθησαν και μαθητές των εν λόγω σχολείων όπως και υπαλλήλων του ευρύτερου κρατικού μηχανισμού της ομογένειας. Στις περιπτώσεις μάλιστα σχολείων με τμήματα γλώσσας φάνηκε η σπουδαιότητα της στήριξης των σχολείων αυτών είτε μέσα από τους προαναφερόμενους κόμβους είτε με τη συνεχή ενδοσχολική επιμόρφωση (αν όχι σε ευρεία κλίμακα, όμως σε σταθερή και συστηματική βάση).
4. Η δυναμική που αποκτούν τα σχολεία στον τομέα της ενσωμάτωσης των Τ.Π.Ε. διαμορφώνεται σε βάθος χρόνου και χρειάζεται η στήριξη και ενθάρρυνσή τους με κάθε τρόπο και μέσο. Χρειάζεται πιο συστηματική υποστήριξη της σύγχρονης και ασύγχρονης επιμόρφωσης με την ενεργό παρουσία του επιμορφωτή. Επιτόπιες επισκέψεις σε σχολεία του έργου από τους επιμορφωτές και παρουσίαση δειγματικών επιμορφώσεων δίνουν άλλη διάσταση στην ουσία της επιμόρφωσης που μεταβαίνει από το επίπεδο της προσωπικής αυτό-επιμόρφωσης στην αξιοποίησή τους στη σχολική πραγματικότητα. Η επικοινωνία και στήριξη των νέων αποσπασμένων συνετέλεσε και αυτή στην υποστήριξη της επιμόρφωσης. Απαιτείται όμως να έχει σταθερή και συστηματική μορφή και να

εντάσσεται πλήρως στις επισκέψεις των συντονιστών και αποσπασμένων εκπαιδευτικών στις εκδηλώσεις του ΥΠΕΠΘ και των αρμοδίων τμημάτων του (ΔΠΟΔΕ κ. ά).

5. Ο ρόλος του συντονιστή εκπαίδευσης όπως και του συνδέσμου του έργου στο σχολείο είναι ουσιαστικός και απόλυτα καθοριστικός για την επιτυχία του έργου. Συντονιστές ή σύνδεσμοι που ασχολήθηκαν ενεργά με το έργο είχαν απόλυτη επιτυχία και στην ουσία και ποιότητα της επιμόρφωσης. Παραμένουν όμως αντικειμενικές δυσκολίες (κυρίως κτηριακής υφής) που εμποδίζουν την εφαρμογή και υλοποίηση των επιμορφωτικών συναντήσεων στους μαθητές.
6. Η επεκτασιμότητα των κόμβων επιμόρφωσης είναι στοιχείο που συμβάλλει στην επιτυχία της επιμόρφωσης. Εκτός αυτού παράλληλες και ταυτόχρονες συνεδρίες σχολικών μονάδων διαφορετικών περιοχών που έγιναν μεμονωμένα στην Α΄ φάση του έργου χρειάζεται να αποκτήσουν συστηματική και πιο σταθερή μορφή. Τέλος η ηλεκτρονική υποστήριξη των σχολικών μονάδων, των εκπαιδευτικών και στελεχών εκπαίδευσης (αξιοποίηση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και προσωπικών ιστοσελίδων) θα συμπληρώσει ουσιαστικά και γόνιμα την ασύγχρονη επιμόρφωση και θα αποτελέσει ουσιαστικό εργαλείο του επιμορφωτή και δυνατότητα αξιοποίησής του από τους εκπαιδευτικούς.